

המכון לחקר המתודולוגיה

של המודיעין
22 במאי 2019

מודיעין אסטרטגי בעידן הנוכחי – סיכום יום עיון בקהילת המודיעין

יום עיון בנושא המודיעין האסטרטגי התקיים ב-13 במאי 2019 במשרד ראש הממשלה בהשתתפות כ-50 בכירים בקהילת המודיעין. יום העיון אורגן במשותף על-ידי חטיבת המחקר במשרד והמכון לחקר המתודולוגיה של המודיעין במל"מ.

כבסיס ליום העיון שימשו מספר עבודות שיצאו לאור בחודשים האחרונים במכון לחקר המתודולוגיה של המודיעין, ובהן "המסגרות התפיסיות – נדבך מרכזי בתפקידיו של המודיעין האסטרטגי" שנכתבה ע"י אל"מ א' – לשעבר ע' להערכה בחטיבת המחקר, מחקר שכתב תא"ל (מיל.) איתי ברון על יציבות מנהיגים ומשטרים בעידן הנוכחי וכן מאמר נוסף שלו שעסק בגישות שונות של המודיעין האסטרטגי כלפי הביג דאטה (במסגרת הגיליון על הביג דאטה והמודיעין של כתב העת "מודיעין הלכה ומעשה").

סדר היום כלל שני פאנלים:

- הראשון עסק בעניינים תפיסתיים – ובו הציגו תא"ל (מיל.) איתי ברון, נ. רח"ט מחקר במשרד ראש הממשלה ואל"מ א. לשעבר ע' להערכה.
- השני התמקד בזווית הראייה של הגורמים העושים שימוש במודיעין האסטרטגי, ובו הציגו אל"מ ע., עוזר מזכ"ץ ראש הממשלה למודיעין וא., ראש המערכה המדינית במשרד ראש הממשלה.

סוגיות מרכזיות שעלו במשך היום:

- למרות שקיימת תחושה שהשפעת המודיעין עדיין רבה מאד, עלתה השאלה האם אופני ההשפעה השתנו, כך ש"כרטיס הכניסה" שלו לחדר הקברניט ויכולתו להשפיע מתבססים יותר על יכולתו לתת מענה לדרישות לצורך מימוש יעדים אופרטיביים וטקטיים, בעיקר בעידן המב"מ, ופחות על יכולתו לתרום להעשרת ניתוח המציאות האסטרטגית, כמרכיב בעיצוב המדיניות. בהקשר זה נאמר כי על קהילת המודיעין לחתור לכך שהדיון עם הדרג המדיני יהיה גם על תובנות ותוכניות אסטרטגיות ולא יעסוק רק במידע ועובדות.

- עלתה תחושה שקיים משבר, או לכל הפחות מבוכה, בקרב העוסקים בתחום, משום **שגדל הפער בין מה שהמודיעין האסטרטגי מספק לבין מה שהקברניט מעונין לקבל**. הדבר נובע – לפחות באמ"ן – מתזוזה לכיוון האופרטיבי והמבצעי שבאה על חשבון המודיעין האסטרטגי. על קהילת המודיעין לברר אילו שינויים נדרשים ממנה בעידן הנוכחי בהקשר של מודיעין אסטרטגי כדי להגביר את הרלוונטיות שלה. יודגש כי מדובר לא רק בשינויים בתהליכי פיתוח הידע האסטרטגי, אולם גם במימשק שונה עם הקברניט.
- **בעידן של היצף מידע וריבוי מומחים איבד, בהדרגה, המודיעין האסטרטגי את המונופול שהיה לו, לכאורה, כ"מעריך לאומי"**. לקברניט יש עוד הרבה מקורות מידע ופרשנויות, שחלקם לא נגישים לקהילת המודיעין. זהו אתגר המחייב את המודיעין לברר מהו הערך המוסף שיש לו להציג לקברניט. בהקשר זה, הודגשה חשיבותן של המסגרות התפיסיות וההמשגה שהמודיעין מספק ככלי להבנת הסביבה, מעבר לבלעדיות שיש למודיעין בהשגת מידע רגיש. בכל מקרה, הודגש כי המודיעין אינו עוסק עוד בצפי באופן בו ניתנו תחזיות בעבר, אלא מתמקד בתיאור התפתחויות עתידיות אפשריות והצבעה על גורמים שישיפעו עליהם, על סמך בירור המציאות הנוכחית, כולל המרכיב של "כוחותינו", ולכן איננו יכול בהקשר זה לעסוק בתיאור היריב בלבד.
- **בעידן של "פוסט אמת" ו"פייק ניוז" קיים קושי גדול מבעבר לתאר את המציאות וקיים** ויכוח לגבי אופי הקשר בין "אמת" שיש רבות כמותה, בין משום שהיא סובייקטיבית ובין משום שגורמים שונים רוצים להציגה או לעצבה באופן הרצוי להם, לבין ה"מציאות", שהיא לכאורה קיימת באופן אובייקטיבי והמודיעין האסטרטגי אמור לסייע בהבנתה ובהצבעה על איומים והזדמנויות הנגזרים ממנה. גם אם ויכוח כזה התקיים תמיד, הוא נוכח כיום ברמה גבוהה מבעבר. לדעת חלק מהדוברים בעידן כזה רגשות ואמונות משפיעות יותר מעובדות והדבר משפיע על הערכת המודיעין ועל היחס של הקברניטים להערכת המודיעין.
- עלתה הטענה כי לצד ה"בעיות הישנות" – כמו עיוותי תפיסה המקשים על ההערכה - המודיעין האסטרטגי נתקל בעידן של ביג דאטה ומהפכת המידע ב"בעיות חדשות" שמולן הוא חש ש"הוא יודע הכל אך אינו מבין". **בעידן של טכנולוגיה משבשת קשה יותר למודיעין לספר סיפור, במיוחד כאשר קיים אובדן אמון בגורמים אשר בסמכותם "לספר את האמת"** (החל בגורמי אכיפת החוק ועד קהילת המודיעין). בהקשר זה, נאמר כי בכירים לשעבר בקהילת המודיעין בארה"ב מזהים את הבעיה עם הנשיא טראמפ. לשיטתם, כשהוא יעבור הבעיה תיפתר. התחושה בחדר הייתה שמדובר בבעיה עקרונית יותר שאינה קשורה בדמות ספציפית אלא ברוח התקופה, ולפיכך על המודיעין להסתגל לחיות איתה ולהתאים את עצמו לעידן החדש.
- עוד עלתה הטענה שהמודיעין מאתגר בכך שהוא חובש לחילופין שני כובעים – **מצד אחד עליו לסייע לקברניט במימוש מדיניותו ומצד שני, כשהדבר נידרש, עליו לאתגר אותה**.

נטען שהמשימה של איתגור המדיניות, שהייתה קשה תמיד, הפכה לקשה עוד יותר בנסיבות של העידן הנוכחי.

- הודגש בהקשר זה, כי המודיעין מרבה לעסוק בעיצוב הסביבה ובהשפעה עליה במסגרת המערכה על התודעה והמב"ם, ולעיתים הדבר עלול לבוא על חשבון הערכת מודיעין "אובייקטיבית" (אובייקטיביות במובן של מקצועיות וחוסר פניות ולא במובן שקיימת הערכה נקייה מהטיות), עקב מעורבותו רבה של איש המודיעין במהלכי ההשפעה. ייתכן שיש צורך לפתח מנגנונים קהילתיים להתמודד עם תופעה זו.

- עלתה השאלה מהן **הסיבות לכישלונות מודיעיניים בסביבה האסטרטגית**, ותשובה אפשרית שניתנה לכך הייתה הקושי של המודיעין לאחוז במרכיבים עמוקים של הצד העמית, כמו למשל לשקלל מושגים כמו חוסן לאומי בהערכותיו. בכל מקרה, זהו כיוון שנדרש להמשיך לברר כדי להסביר את הכישלונות. בהקשר זה נאמר כי במקרים רבים הערכות אסטרטגיות נכתבות באופן מותנה ומורכב ולכן הכישלון, אם היה כזה, אינו תמיד ברור או שקשה לברר אותו.

- עלתה טענה כי "המהפכה בעניינים מודיעיניים" שהתרחשה בשנים האחרונות במודיעין המבצעי והטקטי, באמצעות שילוב של טכנולוגיות חדשות, **כמעט פסחה על המודיעין האסטרטגי** והוא נידרש להתעשת ולשלב בהערכותיו גם מודיעין כמותי ולמצות יכולות טכנולוגיות מתקדמות, כמו שנעשה בגופים אחרים שתכליתם פיתוח ידע בעולם (מכוני מחקר, חברות אזרחיות). אין הכוונה למודיעין כמותי בלבד אלא לשילוב בין מודיעין כמותי ואיכותי.

- הוצגה **זווית הראייה של הקברניט** – איזה מודיעין הוא רוצה וצריך וכיצד נכון לספק לו אותו? עלתה השאלה – והספק – האם הדבר תואם, בהכרח, את התוצרים המודיעיניים הקיימים? עוד הודגש, כי לקברניט יש מדיניות שאותה הוא רוצה לממש, והוא לא נידרש – בהכרח – למודיעין על-מנת לגבש תפיסת העולם ומדיניות לקידומה.

- עניין מרכזי שעלה לדיון היה הפער בין המיקוד ההולך וגובר של המודיעין בצי"חים אופרטיביים ובגזרות גיאוגרפיות המעניינות את הצרכנים הצבאיים, לבין הצורך ההולך וגובר של הקברניט במודיעין על גזרות גיאוגרפיות אחרות ועל צי"חים אזרחיים הקשורים לביטחון הלאומי. **התמורות באזור הפכו את ישראל לשחקן פעיל** ומציאות זו מחייבת תשומת לב של המודיעין. יתר על כן, הקברניט משמש כיום לעתים תכופות כאופרטור ב"מבצעים מדיניים" שבהם משמש המודיעין כנכס אסטרטגי ומכפיל כוח, האמור לסייע בניצול הזדמנויות ובהתמודדות עם סיכונים. כל אלו מחייבים התאמה בגישה של קהילת המודיעין וקירבה - עד כדי אינטימיות - למקבלי ההחלטות החיונית כדי שקהילת המודיעין תהיה מוכוונת פעולה ורלוונטית.

לסיכום,

קיימת תחושה שעצם התכנסות הדיון, מעבר לקהילה האנושית והמקצועית שהוא יוצר, מלמד על התבגרות של הקהילה מזה ועל המבוכה הקיימת אשר מחייבת המשך בירור ולמידה.

קיימת הבנה כי מתרחשים בעולם תהליכים גלובאליים אשר מאתגרים את מעמדם של ארגוני המודיעין, במיוחד בהקשר של המודיעין האסטרטגי, ועל קהילות המודיעין ללמוד מכך ולהתאים את עצמם לעידן החדש (מהפכת המידע, אובדן המונופול, ביג דאטה, פוסט אמת ופייק ניוז).

יום העיון היה מוצלח מאד וראשי גורמי המחקר יצאו ממנו בתחושה של צורך בהמשכיות בשימור וטיפוח "קהילת המחקר האסטרטגי" באמצעות דיונים נוספים מסוג זה.

אחת המסקנות המרכזיות העולה מהאירוע שקיים צמא גדול ללמידה מסוג זה והמכון לחקר המתודולוגיה של המודיעין ימשיך ליזום אירועי למידה דומים, הן בקרב גורמי המחקר והן בקרב גורמים אחרים בקהילת המודיעין.

בברכה.

תא"ל (מיל.) יוסי קופרוסר – ראש המכון לחקר המתודולוגיה של המודיעין

א. רח"ט מחקר במשרד ראש הממשלה